

Aleš Berger

Janko Moder, prevajalska pošast

Da, monstrum, nekaj, kar nam s svojo neobičajnostjo, nepriličenostjo vzame sapo, nas vrže iz sveta privajenih razmerij v kozmos drugačnih zakonitosti, v vzporedno resničnost, za kakršno smo mislili, da obstaja le v znanstveni fantastiki najbolj domišljjskih piscev. Ko zapišem "pošast," besede ne uporabljam v vrednostnem pomenu (ali je dobro ali slabo, če je kdo pošast) niti z estetskim predznakom (ali je pošast lepa ali grda), ampak jo je treba vzeti kot zasilni, a ta hip najboljši izraz, ki mi prihaja na pamet, ko poskušam opredeliti fenomen Janka Modra.

Natisnjena (s Cobissa) osebna bibliografija Janka Modra med letoma 1942 in 2006 obsega 63 strani, pa še v njej niso zabeleženi več kot številni uprizorjeni prevodi dramskih del oziroma izvedbe prevedenih radijskih iger. Kot seveda tudi ne vse obsežno Modrovo organizacijsko, animacijsko in drugo delo, povezano s položajem in funkcijo prevajalstva, za katerega vnovično uveljavitev in ustrenejšo opaznost je bil v času po drugi svetovni vojni zelo zaslužen.

Za analizo, kaj šele vrednotenje Modrovega prevajalskega korpusa bi bila potrebna skupina raziskovalcev z različnih področij. Ti raziskovalci bi morali, v seštevku, obvladati vseh 26 ali koliko jezikov, iz katerih je oziroma naj bi prevajal Moder, da bi lahko preverili ustreznost posameznega prevoda in hkrati nekatere prevode iz manjših, zlasti skandinavskih, jezikov primerjali tudi s tedaj dosegljivimi prevodi v večje jezike, najbrž zlasti v nemščino. Tu bi bila v neprecenljivo pomoč knjižnica Janka Modra, za katero ne vem, ali je že pregledana oziroma katalogizirana. Nadalje bi bilo dragoceno, če bi ti raziskovalci izmerili, kolikor se pač da natančno, bioritem Modrovega prevajanja, kronološki (koliko njegovih prevodov je izšlo v posameznem letu ali daljšem času,) in, če bi se izkazalo za možno, tudi vsebinsko (ali v določenem obdobju prevladujejo posamezni žanri, slogi, kakšno je razmerje med tradicionalno in moderno

književnostjo in podobno). Nikakor ne bi bilo odveč pregledati tudi številnih ponatisov nekaterih pomembnih Modrovih prevodov in ugotoviti, ali jih je v poznejših obdobjih kaj spreminjal, popravljaj, izbruševal. Malone detektivsko opravilo bi bilo izslediti njegove prevajalske psevdonime, a o tem nekaj malega pozneje. Zanimive bi bile tudi njegove kritike prevodov (ob izdaji Garcíe Lorce, ob Župančičevem *Tartuffu*), kakršne je pisal zlasti v prvem desetletju po drugi svetovni vojni; redkejše so kritike njegovih, med katerimi sem eno, precej ostro (ob njegovem prevodu Beckettovega *Godota*, natisnjenega v zbirki Nobelovci), prispeval sam. Gotovo bi, kjer obstaja več prevodov istega dela in je eden Modrov, slednjega veljalo primerjati z drugimi; takšnih literarnih del ne bi bilo malo. Najbrž bi bilo vredno prebrati tudi njegove spremne besede k lastnim prevodom in preveriti, koliko se je zares posvetil posameznemu avtorju in v kolikšni meri je le nanizal znana, čeprav takrat teže dosegljiva dejstva. Vse to bi bilo za raziskovalce, traduktologe, filologe itn., ogromna, a po mojem izvedljiva naloga; dobili bi pomembne statistične pa tudi vsebinske izsledke. Težje, če ne kar nemogoče, pa bi bilo, tudi če bi se skupini pridružil kak dušeslovec, pogledati za tovrstne podatke oziroma vrednotenja in poskušati dognati vzroke, povode, motive Modrovega monstroznega početja.

Kdo, ki se je kdaj zamislil nad orjaškim prevodnim opusom Janka Modra, se namreč ni vprašal, od kod volja, moč, vztrajnost, intelektualna gibkost, neizčrpna energija, ki so ga priganjale, da je, opremljen z neizmernim znanjem in iztanjšanim občutkom za jezik, ki ga je le rekdokdaj izdal, kot kakšna godzila trebil debela po pragozdovih izvirnikov in jih z neverjetno hitrostjo presnavljal v domačo govorico. Sam sem se nekajkrat, povsem retorično, saj niti v sanjah ne bi pomislil, da lahko najdem ustrezen odgovor, če tak, v racionalnih okvirih, sploh obstaja. Bogve, ali je Moder kdaj intimno razmišljal o tej svoji nenavadni gnanosti; da bi kaj pričevanjskega napisal o tem, mi ni znano, da bi se kdaj osebneje pogovarjal s katerim od kolegov ali prijateljev, se morda spominjajo udeleženi. Sam se z njim tako rekoč nisem družil, tako da so bili najini kontakti, kolikor jih je ob redkih srečanjih bilo, z njegove strani vljudno prijazni, z moje pa zadržano korektni, po pravici rečeno tudi rahlo nezaupljivi ...

Ta nezaupljivost je tedaj – recimo od sredine sedemdesetih let naprej – koreninila ravno v tej Modrovi nezastavljivi prevajalski produkciji, o kateri se danes sprašujem, v tej njegovi lákomnosti po tujih besedah in stavkih. Namreč – in nisem bil edini svoje generacije, ki sem tako razmišljal –, koliko je imela pri Modrovem gigantskem početju literatura še opraviti oziroma ali ni kdaj pa kdaj potegnila kratke? Precejšnja

raznorodnost, ki jo izpričuje seznam njegovih prevodov, daje misliti, da ga pri odločanju zanje niso vodili estetski razlogi in da torej ni imela glavne besede aristokracija duhá in besede, kakršno lahko zaznavamo pri nekaterih njegovih generacijskih kolegih. Za Modra se nam je zdelo, da mu je čisto vseeno, kaj prevede, samó da je tega kar največ, da je čim bolj naglo in da mu kdaj odlično uspe, obenem pa ga včasih kar precej polomi. Sam, ki sem prevajalsko bolj počasne sorte, pa sem se že takrat spraševal o Modrovem "notranjem času", o obdobju, ko se prevajalec s svojim avtorjem spoznava, se mu privaja, ga nekako nosi s seboj, da skupaj dozorevata; še danes se mi zdi, da si ga Moder ni mogel kaj dosti utrgati, a da ga hkrati – zaradi posebnega odnosa do specifike literarnega dela – niti ni potreboval.

V času, v katerega se zdaj vračam in ki se steza do današnjih dni, sem bil do Janka Modra nezaupljiv še iz dveh konkretnih razlogov. Prvi je bil njegovo docela nedoumljivo, prav absurdno sodelovanje z zagrebško založbo Naša djeca, za katero je prevedel ali priredil več kot sto pravljic, ki so potem izhajale v knjižicah z nadvse cenjenimi ilustracijami in se ponujale v knjigarnah ali časopisnih kioskih. Knjižnice jih menda niso pretirano kupovale ali pa so jih pozneje izločale zaradi nizke estetske ravni ilustracij, sam pa se spominjam, da se je besedna zveza "v verzih povedal", s katero se je rad v tovrstnih slikanicah podpisoval Moder, med prijatelji izrekla, kadar je kdo stresel res precejšnjo neumnost. – Kaj je Modra vodilo, da je kar dolga leta sodeloval pri tako pritlehnem podjetju in s tem zapravljal svoj prevajalski ugled, mi je popolnoma nejasno.

Drugo je bilo njegovo urejanje zbirke Nobelovci, ki je bilo tolikanj monarhično, da je postajalo že anekdota, z grenkim priokusom, seveda. – Pri pregledu te zbirke, katere pobudnik in urednik je bil Janko Moder, se opiram na bibliografijo Cankarjeve založbe, iz katere povzemam: med letoma 1973 in 1993 so v zbirki izšli 103 avtorji, Janko Moder jih je prevedel 50, prav vsem je pripisal spremno besedo; obseg njegovih prevodov v zbirki se bliža 28.000 knjižnim stranem. Mnogi manj znani avtorji, predvsem iz manjših književnosti, bi brez Modrovega prevajalskega in uredniškega dela nikoli ne ugledali izdaje na Slovenskem, drugi, bolj poznani, bi morda zaživel v prevajalski delavnici kakega njegovega kolega. Kot urednik pa je bil Moder izrazito zadržan; od mlajših kolegov je k sodelovanju povabil, če sem prav videl, le Franca Burgarja pri danskem avtorju in Štefana Vevarja, ki se v pogovoru v eni zadnjih Sodobnosti njunega skupnega dela z naklonjenostjo spominja, četudi je, če se ne motim, prevedel le polovico knjige. Kako raztolmačiti to zadržanost, je spet vprašanje, ki težko pledira na dokončni odgovor:

je šlo za nezaupanje do mlajših kolegov, za željo po ažurnosti in promptnosti, ki ju lahko zagotovi le on sam, pa tudi za prevajalsko sebičnost in sámozagledanost? – V vsakem primeru je Janko Moder kot urednik Nobelovcev zamudil priložnost, da bi pritegnil, po potrebi vzgojil in s tem afirmiral kolege iz mlajših generacij. (Ob tem si ne morem kaj, da se ne bi spomnil na drugo zbirko Cankarjeve založbe in drugega urednika: v mislih imam seveda 100 romanov – v kateri ima Janko Moder objavljenih pet prevodov – in doktorja Antona Ocvirka, ki je – najbrž v sodelovanju s Tonetom Pavčkom – ob čvrstem jedru srednje generacije (Rapa Šuklje, Majda Stanovnik, Jože Udovič itn.) angažiral kar nekaj takrat mladih imen, Darka Dolinarja, Draga Bajta, Zojo Skušek, Branka Madžareviča, tudi mene in še koga, ter s tem izpričal naklonjenost mladi prevajalski generaciji kljub morebitnemu tveganju, ki ga je s tem prevzel.)

Janez Dolenc, Pavle Jarc, Mirko Zupan, Jan Sever, Tone Knez, Rajko Domen, Anita Špalover, Anton Mejač – to so (bogve, ali vsi) prevajalski psevdonimi Janka Modra. Kot Janez Dolenc je podpisal prevod *Tihaga Dona*, ki je izšel leta 1946, kot Pavle Jarc (duhovit anagram za prevajalca!) pa prevode Denisa Diderota pet let pozneje. Pri teh je mogoče domnevati, da je to storil, glede na bridke izkušnje takoj po drugi svetovni vojni, iz varnostnih razlogov, čeprav je težko verjeti, da bi tedanja oblast, če bi hotela, teh psevdonimov ne razkrinkala. Za Antona Mejača se je pri prevodu *Ljubimca lady Chatterley* leta 1962 najbržda odločil iz spodobnostnih razlogov (in psevdonim ohranil za naslednje štiri izdaje, tudi še v zbirki 100 romanov) in svoj prevajalski delež uradno priznal šele leta 1981, ko je tudi spremenil slovenski naslov dela. A kaj reči za druge psevdonime, ki jih je uporabljal poredkoma, tudi le enkrat? So bili drobna šaljivost, prispevek k mistifikaciji svoje osebnosti in dela, navržena ugan-ka prihodnjim rodovom – če bo koga še zanimalo vse to. Ob psevdonimih še drobna anekdota: leta 2005 sem ponatisnil Modrov prevod Diderotovega *Fatalista Jacquesa*; Katarina Marinčič mi je zagotovila, da je 60 let star prevod docela sprejemljiv, kar sem z veseljem vzel na znanje. Na tiskovni predstavitvi prevajalec ni bil navzoč, pač pa je neki razgledani novinar vprašal, zakaj sem dal roman na novo prevesti Janku Modru; ali tisti Pavla Jarca ni bil več dober ... Prevajalska pošast je na paradoksalen način zagrizla v svoj rep.

Če sem omenjal nezaupanje do prevajalskega dela Janka Modra, ki da me je navdajalo pred četrto stoletja, moram pristaviti, da me ni popolnoma minilo. A pridružilo se mu je čudenje, preprosto in iskreno čudenje nad človekom, ki se je scela in brez zavor predal prevajalski strasti, gnanosti,

obsedenosti ... Da je na koncu mogoče reči, s kančkom aforistične pikrosti, da je več prevedel, kot prebral.

Ko sem premišljal, koga od pišočih Modrovih sodobnikov bi lahko primerjal z njim, sem se domislil Tarasa Kermaunerja, podobne zverine popisanih listov oziroma polnega ekrana, podobnega garača nespečnih noči. A med njima je bistvena razlika: Tarasove knjige danes vzame v roke malokdo, nekateri, kar mnogi, Modrovi prevodi pa nas bodo, če nam je prav ali ne, spremljali še kar nekaj časa. Kot priče in pomniki včasih paradoksalnega, a v vseh pogledih izjemnega in bogato izpolnjenega življenja.

*Prispevek s simpozija Društva slovenskih književnih prevajalcev,
oktober 2014.*